

Józef Mandziuk

"Struktura i funkcjonowanie nuncjatury Giovanniego Battisty Lancellottiego (1622-1627), Tadeusz Fitych, Opole 2005 : [recenzja]

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 13/1, 293-296

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Ostatnie paragrafy dotyczą tworzenia bibliotek kapitulnych, klasztornych i parafialnych oraz ich znaczenie dla nauki. Dalej przedstawione zostały archiwa kościelne z ich szczególnie zawartością najcenniejszych dokumentów oraz pierwsze drukarnie wrocławskie, działalność księgarzy, handlarzy i pośredników w nabywaniu książek. Autor ukazał też pierwsze przejawy sztuki wczesnorenesansowej widoczne szczególnie w rzeźbie, które z biegiem czasu przyczyniły się do rozwoju kultury renesansowej.

W podsumowaniu swojej pracy ks. Mandziuk wyraził nadzieję, a równocześnie pragnienie, aby dzieje średniowiecznego Kościoła na Śląsku, przedstawione w obecnej publikacji, były inspiracją do kolejnych prac analitycznych badaczy polskich i niemieckich.

W zakończeniu książki zostały podane wykazy skrótów czasopism, wydawnictw ciągłych, seryjnych i zbiorowych oraz innych występujących w publikacji. Następnie Autor podał źródła i opracowania w języku polskim i niemieckim, odnoszące się do omawianego okresu czasu, co ogromnie powinno ułatwić pracę naukową przyszłym badaczom. Następnie podane zostały indeksy osobowe i nazw geograficznych – występujące w tej części pracy. Całość kończy spis treści w języku niemieckim oraz trzy mapy ukazujące diecezję wrocławską w średniowieczu, szkolnictwo na Śląsku na przełomie XV i XVI w. oraz organizację diecezji wrocławskiej ok. 1400 roku.

Prezentowana publikacja ks. prof. Józefa Mandziuka, podobnie jak wszystkie poprzednie, przygotowana została w oparciu o niezwykle bogaty warsztat badawczy i naukowy. Doskonała merytorycznie wartość dzieła, ogromna ilość materiału historycznego, przedstawiona bardzo obiektywnie, bez jakiegokolwiek próby pomijania trudniejszych tematów, a przy tym dodatkowo z piękną formą językową, lekkością w przyjmowaniu i rozumieniu prezentowanej rzeczywistości, to jej główne walory. Ponadto indeks osobowy i nazw geograficznych oraz spis treści w języku niemieckim, jak też mapy ilustrujące omawiany okres czasu, powodują dodatkowe udogodnienia dla czytelnika w swobodnym poruszaniu się po materiale faktograficznym. Tej książki, podobnie jak poprzednich, nie można nie przeczytać. Z niecierpliwością też należy oczekiwać następnych tomów, a Autorowi życzyć siły i wytrwałości w ich twórczej realizacji.

Ks. Władysław Kret

Ks. Tadeusz F i t y c h, *Struktura i funkcjonowanie nuncjatury Giovanniego Battisty Lancellottiego (1622-1627)*. Opole 2005, ss. 886, nlb. 20.

Prezentowana książka habilitacyjna ks. Tadeusza Fitycha, kapłana archidiecezji wrocławskiej, b. sekretarza kard. M. Vlka jako przewodniczącego Rady Konferencji Episkopatów Europy, jest owocem jego współpracy z gronem historyków pod kierunkiem ks. prof. Henryka D. Wojtyśki, którzy przystąpili do opracowania edycji akt nuncjatury apostolskiej w Polsce od początków jej ustanowienia do II wojny światowej. Mając odpowiednie stypendium Fundacji Lanckorońskich z Brzezia w Rzymie, z ogromnym zaangażowaniem i wrodzoną systematycznością prowadził kweryndy w Archiwum Waty-

kańskim i innych rzymskich składnicach źródeł historycznych, a także dotarł do prywatnych, rodzinnych zasobów rodu Lancellottich, żyjących do dziś na zamku Lauro k. Neapolu. Efektem tychże wysiłków był t. 22, cz. 1: 22 XI 1622-31 XII 1623 akt nuncjusza Lancellottiego, wydany w 2001 r. w Krakowie przez Polska Akademię Umiejętności, której prof. Karolina Lanckorońska przekazała prawa do kontynuowania wyników edytorskich prac w zakresie udostępniania akt nuncjatury. Niestety ta dostojna instytucja nie zaliczyła w pełni tego zadania do swoich priorytetów. Należałoby przeto życzyć, aby rozpoczęte dzieło było nadal kontynuowane i w przyszłości powstała synteza całego papieskiego epizodu dyplomatycznego w Polsce.

Z zakresu problematyki nuncjatury Jana Baptisty Lancellottiego w Polsce w l. 1622-1627 ks. Fitych opublikował kilkanaście artykułów naukowych w różnych czasopismach polskich i zagranicznych. W efekcie jego wysiłków badawczych został ukazany obraz wypełniania niełatwego zadania papieskiego dyplomaty w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w schyłkowych latach panowania Zygmunta III Wazy. Po latach wszystkie swoje osiągnięcia badawcze umieścił w obszernej dysertacji habilitacyjnej.

Przypatrzmy się tej znakomitej rozprawie, która składa się z przedmowy, wprowadzenia, trzech rozdziałów, podsumowania, zakończenia, wykazu skrótów, bibliografii, aneksów i streszczenia w języku włoskim. W obszernym wprowadzeniu Autor omówił przedmiot swoich badań, podstawę źródłową, problematykę pracy, metodę badań (w przypisach wykazał ogromną erudycję, choć redagowane są one może niekiedy nawet zbyt obszernie), konstrukcję rozprawy. W rozdz. I-szym ukazał postać nuncjusza Lancellottiego, z podaniem genezy rodu i pozycji społecznej rzymskich i włoskich Lancellottich, formacji intelektualnej oraz przebiegu jego kariery kościelnej w trzech kolejnych etapach: Kurii Rzymskiej, w Państwie Kościelnym i w diecezji Nola, w której został ordynariuszem. W tym rozdziale znalazły też miejsce rozważania dotyczące mechanizmu nominacji na nuncjusza papieskiego, a także podstawowych i dodatkowych uprawnień jurysdykcyjnych oraz wstępnych zadań bohatera monografii jako papieskiego dyplomaty.

Rozdział II-gi Autor poświęcił organizacji i funkcjonowaniu nuncjatury. Przybliżył przeto jej strukturę i personel, podjął próbę ustalenia członków wyższego personelu współpracowników, omówił pochodzenie i zasady naboru niższego personelu oraz podał dane dotyczące współpracowników, określanych mianem *eksterni* (teologowie, informatorzy, komisarze, delegaci i agenci). Następnie zaprezentował praktyki i zasady funkcjonowania nuncjatury, począwszy od kwestii lokalizacji rezydencji dyplomaty papieskiego oraz jej struktury funkcjonalnej. Ponadto zajął się trudnym do badań zagadnieniem finansów, kwestią organizacji i rytmu pracy służb pocztowych oraz całokształtem kosztów ponoszonych w związku z realizacją wymiany korespondencji dyplomatycznej. Wreszcie omówił protokół dyplomatyczny i ceremoniał liturgiczno – kościelny.

W rozdz. III-cim Autor w pewnym sensie powrócił do kwestii podróży Lancellottiego z Wiecznego Miasta do Krakowa i Warszawy. W toku narracji opisał początki działania dyplomaty włoskiego w tychże miastach, a także odtworzył dwie podróże nuncjusza po obszernym terytorium Rzeczypospolitej. Bacznie przyglądając się poczynaniom Lan-

cellottiego, sformułował m. in. pytanie o skuteczność jego dyplomatycznych działań w kontekście wprowadzania w życie wielkich reform Soboru Trydenckiego. Interesowała go również sprawa, w jakim stopniu misja dyplomatyczna w Polsce wpłynęła na pozycję i ewentualną dalszą karierę wysłannika papieskiego. Podana treść w pełni przybliża realia doskonale zorganizowanej i doświadczonej dyplomacji papieskiej w 1 połowie XVII stulecia.

Na szczególną uwagę w omawianej pracy zasługuje obszerny aneks, spełniający rolę ilustracyjną i dokumentacyjną. Zawiera on m. in. kalendarium życia Lancellottiego, obszerną instrukcję początkową, brewia papieskie, zawierające kolejne wersje przyznanych nuncjuszowi *facultates*, a także fragmenty istotnej dla przebiegu nuncjatury korespondencji, w tym pisma uwierzytelniające i rekomendacyjne oraz kwestionariusze pytań zadawanych w trakcie procesu informacyjnego. Można tutaj znaleźć również reprodukcje dokumentów ilustrujących kolejne epizody życia Lancellottiego, faksymilia korespondencji, w tym autografów nuncjusza oraz reprodukcje stosowanych przezeń szyfrów, ilustracje miejsc, w których papieski dyplomata żył i działał, mapy, *itineraria* podróży, tabele i drzewa genealogiczne, schematy struktury organizacyjnej nuncjatury, zestawienia obrazujące rytm przesyłania korespondencji, wreszcie wykazy osób pełniących funkcje publiczne istotne dla funkcjonowania dyplomacji. Wszystkie te aneksy są bardzo cenne i przydatne dla czytelnika skłonnego do pogłębienia lektury, dotyczącej problematyki nuncjatur papieskich.

Cennym instrumentarium prezentowanej dysertacji naukowej jest staranne zestawienie źródeł rękopiśmiennych i drukowanych oraz bogaty zestaw literatury przedmiotu, obejmujący ponad 1 200 tytułów. Rzuca się w oczy rzadko spotykany w polskiej historiografii tak dalece rozbudowany indeks rzeczowy z imionami własnymi i nazwami geograficznymi. Wydaje się, że można było pominąć „podsumowanie”, a sformułowane rysy działalności nuncjusza Lancellottiego i postulaty badawcze należało umieścić w „zakończeniu”. W książce znalazło się streszczenie w języku włoskim oraz spisy treści przetłumaczone na język angielski, niemiecki i włoski (zamiast włoskiego można było dać np. francuski).

Z obowiązku recenzenta pragnę zwrócić uwagę na pewne niejasności, usterki czy pomyłki. W odniesieniu do XVII stulecia niewłaściwe jest określenie „dyplomata watykański”, zamiast „papieski” czy „rzymski”. Z pewnością do źródeł, a nie opracowań, należy zaliczyć listy nuncjusza Jana Franciszka Commendonego, opublikowane w wydawnictwie *Pamiętniki o dawnej Polsce z czasów Zygmunta Augusta* (Wilno 1851), *Opisanie Królestwa Polskiego za czasów Zygmunta III S. Starowskiego* (Wilno 1765), czy też dzieła A. Wicqueforta *L'ambassadeur et ses fonctions* (La Haye 1681) oraz C. Codogno *Nuovo itinerario delle Poste per tutto il Mondo* (Venetia 1611). Praca K. Jaitnera pt.: *Hauptinstuktionen Gregors XV für Nuntien und Gesandten an den europäischen Fürstenhöfen, 1621-1623* (Tübingen 1997) jest wydawnictwem źródłowym, a nie monografią. Ks. Fitych jest zauroczony postacią Normana Daviesa, lecz powoływanie się na tego historyka angielskiego w kwestii demografii miast polskich budzi zdziwienie i należy je przyjąć za nieporozumienie. Rzuca się w oczy niepoprawna pisownia niektórych nazwisk, jak Ora-

zio Spanocchi [Spannoch], Jean Delumau [Delumeau], Teresa Chyńczewska –Hennel [Chynczewska].

Nie ulega wątpliwości, że recenzowana rozprawa ks. dra hab. Tadeusza Fitycha, napisana z wielką akrybią, zawierająca ogromną ilość faktografii, będzie pomocą dla następnych historyków, zajmujących się dziejami nuncjatury w Polsce i w tym znaczeniu posiada ona charakter pionierski. Natomiast zwykły czytelnik znajdzie w niej bardzo wiele szczegółowych danych i często nieznanych faktów dotyczących epoki zygmunto-wskiej w zakresie życia dworskiego, religijnego, kultury, urbanistyki, podróżowania i komunikacji.

Ks. Józef Mandziuk

Spain B e t r a y e d, *The Soviet Union in the Spanish Civil War*. New Haven and London 2001 ss. XXXVI + 537.

Europa początku XX wieku była miejscem bardzo różnych napięć politycznych i ideologicznych, a także religijnych, choć te nie miały już tak wielkiego znaczenia. To w niej wyrosły i ukształtowały się dwa dramatyczne totalitaryzmy: komunizm i nazizm, które przybrały z czasem zróżnicowane formy i przejawy (np. Japonia, Włochy, Albania). Co więcej, właśnie w Europie wydały one swe najdramatyczniejsze owoce terroru, cierpienia, poniżenia człowieka, zniszczenia i śmierci.

Jednym z typowych dla tych systemów był fenomen ich ekspansjonizmu, tak ideologicznego jak i zbrojnego. Po prostu było to usilne pragnienie i działanie na rzecz rozszerzania zasięgu oraz wpływów tych ideologii. Wymagały one, wręcz dla swej żywotności, rozprzestrzeniania się.

Totalitaryzm komunistyczny, obok innych krajów, w swej ekspansji podjął liczne działania na terenie Hiszpanii. Szczególnym wyrazem był udział w wojnie domowej w latach 1936-39, tak w płaszczyźnie ideowej jak i militarnej. Był to niezwykle fenomen stworzenia przyczółka geograficznego na zachodnim krańcu Europy dla dalsze rozprzestrzeniania się tej ideologii na cały kontynent.

Wydarzenia wojny domowej w Hiszpanii mają jednak wyjątkowo szeroką dokumentację, rozproszoną co prawda w licznych państwach i archiwach. Niestety są one nadal trudno dostępne, czego sam doświadczyłem w Burgos badając posługę polskich kapłanów po 1939 roku wobec Polaków związanych z brygadami międzynarodowymi. Natomiast ważnym jest, że niniejsza publikacja uprzystępnia niektóre materiały strony rosyjskiej, które dotąd nie były dostępne.

Całość źródeł poprzedza podziękowania za wsparcie finansowe (s. V), dedykacja (s. VII), spis treści (s. IX-X), spis ilustracji (s. XI) oraz podziękowania edytorskie (s. XIII). Z kolei po wprowadzeniu (s. XV-XXV) zamieszczono próbę określenia historycznych podstaw publikacji (s. XXVII-XXX), notę o dokumentach (s. XXXI) i wykaz skrótów (s. XXXIII-XXXIV).